

Prosjekt Veien Videre:

Personer med demens og samisk
bakgrunn

Oppfølging av personer med samisk bakgrunn og demens

Tallene for folkemengde av samer er usikre. Spein angir at de nå utgjør mer enn 12.000 personer. Folketellingen i 1970 anga 19.801 (Ca. 1-2 % befolkningen) (*Spein 2018*).

Det vil være naturlig å følge opp disse personer med samisk bakgrunn på samme måte som andre nordmenn med norsk etnisk bakgrunn, men mange er ikke åpne om sin bakgrunn, uavhengig av om de har et sterkt forhold til samisk kultur. Det må tas spesielle hensyn på individnivå. Kunnskap om at en person har samisk bakgrunn vil kunne gi mulighet for å forstå hva som ligger bak det de uttrykker og hva som skjuler seg i kultur og verdier. Derved gis det mulighet til å kommunisere med personen på en bedre måte. Dette kan være en nøkkel til god oppfølging overfor personer med samisk bakgrunn. Innsiktsarbeidet har avdekket en rekke viktige momenter å ta hensyn til:

I de gamle samiske samfunnene var det slekta som tok seg av de eldre (*Sosial- og helsedepartementet, 1995*). Endret bosettingsmønster med flytting til byer og større tettsteder, gjøre at pårørende nå kan være bosatt langt unna sine samiske eldre (Helse- og omsorgstjenester til samiske eldre). Det er fortsatt dyp tradisjonelt forankret forventning om familieomsorg. Guttene har plikt til å ta seg av foreldrene, som da får svigerdatter og barnebarn «på kjøpet». Hele familiens situasjon er sentral (*Livsmot, trivsel og fellesskap blant eldre personer med innvandrerbakgrunn*). I mange samiske samfunn legges det større vekt på fjernere slektskap og tilknytning gjennom giftemål, gudforeldre og deres barn, samt navnesøstre/-brødre enn i det norske majoritetssamfunnet. Dette påvirker hvem de anser som sine nærmeste pårørende. På samme måte kan pasienten være opptatt av tjenesteyterens familie/slekt etc. Presentasjon av familie/slekt/nærstående kan derfor være en del av tillits- og relasjonsbygging. Naboskap og slektskap er viktig ved sykdom (*Helse- og omsorgstjenester til samiske eldre*).

Samisktalende pasienter er mindre fornøyd med kommunale legetjenester enn norsk pasienter (*Nystad, Melhus og Lund, 2006*). Samer kan ha en annen forståelse av sykdom og helse og nærmer seg temaet på tause og indirekte måter. «Vuogas» = opplevelse av helse (behagelig, bekvem, komfortabel eller harmonisk) (*Nymo, 2011*). Demens er tabubelagt og forbindes med skam (*Bergmo, 2013*). «Du har gjort en synd, derfor blir du straffet». (*Livsmot, trivsel og fellesskap blant eldre personer med innvandrerbakgrunn*).

Det å snakke åpent om helse kan anses som upassende. Man skal klare seg selv og ikke vise svakhet, og omsorg og hjelp skal ytes uten at det bes direkte om det. Nærhet og taushet er betraktet som passende kommunikasjonsform (*Bongo, 2012*). Samer kan bruke humor som kommunikasjonsform eller benytte en indirekte tilnærming. Eksempelvis å snakke seg gradvis inn mot et tema. Viktig informasjon kan gis i en bisetning, eller bare forsiktig antydes (*Dagsvold, 2010*). Taushet kan for samer være et uttrykk for at man ikke samtykker, forankret i samisk kultur (*Møllersen, 2009*).

Samisk benyttes ofte som hjemmespråk «backstage», mens norsk språk benyttes ute «frontstage». Dette anses som en del av fornorskingsprosessen. Når samiske personer med demens mister sitt

norske språk og går tilbake til samisk kan de bli oppfattet som mer forvirret enn de er. De kan ha forsøkt å skjule sin samiske bakgrunn på grunn av stigmatisering (*Helse- og omsorgstjenester til samiske eldre*).

For samer som har samisk som morsmål, kan bruk av eget språk være en forutsetning for å oppleve at helse- og omsorgstilbudet er tilfredsstillende. Hvis samisktalende personer ikke får mulighet til å bruke sitt morsmål kan det oppstå misforståelser som i verste fall kan gå ut over sikkerheten.

Den offisielle tolketjenesten bør derfor benyttes. Familiemedlemmer skal helst ikke brukes som tolk (*Helse- og omsorgstjenester til samiske eldre*). Det må bemerkes at p.t. har OUS Tolketjeneste ingen samiske tolker, noe som også gjelder andre tolketjenester i Oslo.

Referanser

Bergmo, 2013

Bongo, 2012

Demenssidene på Oslo Kommunes webside: <https://www.oslo.kommune.no/helse-og-omsorg/nedsett-funksjonsevne/demens/om-demenssykdom/>

Dagsvold, 2010

Helse- og omsorgstjenester til samiske eldre, Temahefte (2015) Aldring og Helse

Møllersen, 2009

Helsedirektoratet, *Nasjonalt faglig retningslinje for demens*, (2017)

<https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/nasjonalt-faglig-retningslinje-om-demens>

Nymo

Nystad, Melhus og Lund, 2006

Spein A.R.(2018) SANKS, voksenpsykiatrisk poliklinikk, Lakselv, Finnmarkssykehuset, Forsker Senter for Samisk Helseforskning, UiT – Norges Arktiske universitet, Tromsø)

Sosial og helsedep 1995

Livsmot